

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 20 (2024)

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ: Το σύγχρονο παιδικό παιχνίδι

Ρίσκο και Υπαίθριο παιχνίδι: δυνατότητες και ευκαιρίες

Ζωή Νικηφορίδου

doi: [10.12681/icw.35486](https://doi.org/10.12681/icw.35486)

Copyright © 2024, Ζωή Νικηφορίδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Νικηφορίδου Ζ. (2024). Ρίσκο και Υπαίθριο παιχνίδι: δυνατότητες και ευκαιρίες. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 20, 101–104. <https://doi.org/10.12681/icw.35486>

Ρίσκο και Υπαίθριο παιχνίδι: δυνατότητες και ευκαιρίες

Ζωή Νικηφορίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τ.Α.Φ.Π.Π.Η., znikifor@uoi.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια και ειδικά μετά την πανδημία, πολλοί ερευνητές και επαγγελματίες υπογραμμίζουν τη σημασία του υπαίθριου παιχνιδιού στην ολιστική ανάπτυξη και ευημερία των παιδιών. Ο πλούσιος πολυαισθητηριακός χαρακτήρας της βιωματικής μάθησης σε εξωτερικά ή υπαίθρια περιβάλλοντα παρέχει πολύτιμες δυνατότητες μέσα από τις οποίες τα μικρά παιδιά μπορούν να εξερευνήσουν πτυχές του εαυτού τους, των άλλων και του κόσμου γύρω τους. Στην παρούσα εισήγηση θα γίνει αναφορά στα οφέλη του υπαίθριου παιχνιδιού, στην παιδαγωγική του αξία, στον ρόλο των συμμετεχόντων και στα χαρακτηριστικά του υπαίθριου χώρου. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στο ρίσκο ως απαραίτητο συστατικό του 'είναι και του γίνεσαι' και στο πώς το υπαίθριο παιχνίδι, και όχι μόνο, μπορεί να αποτελέσει ένα ασφαλές πεδίο μέσα στο οποίο τα παιδιά μπορούν να δοκιμάσουν τις δυνατότητές τους, να τολμήσουν και να ξεπεράσουν τα όριά τους. Πρόκειται για εμπειρίες που συντελούν στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων με αίσθημα ευθύνης, αυτονομίας, αυτο-εκτίμησης και συνειδητοποίησης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Υπαίθριο παιχνίδι, Ρίσκο, Ριψοκίνδυνο παιχνίδι, Γραμματισμός του ρίσκου

Risk and outdoor play: possibilities and opportunities

Zoi Nikiforidou, Associate Professor, University of Ioannina, EYLD, znikifor@uoi.gr

ABSTRACT

The last years and especially after the pandemic, many researchers and professionals have been underlying the importance of outdoor play for children's holistic development and wellbeing. The rich multisensory character of experiential learning in outdoor environments provides invaluable possibilities through which young children can explore themselves, the others, and the world around them. The current presentation will refer to the benefits of outdoor play, its pedagogical value, the role of the agents and the characteristics of the outdoor space. Specific reference will be made on risk as a necessary element of 'being and becoming' and how outdoor play, and not only, can provide a safe place where children can try their abilities, dare, and overcome their limits. These are experiences that lead to the development of personalities with responsibility, autonomy, self-esteem, and awareness.

KEY WORDS: Outdoor play; Risk; Risky play; Risk literacy

ΤΟ ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Το υπαίθριο παιχνίδι λαμβάνει χώρα σε εξωτερικούς/φυσικούς χώρους. Πολλές φορές αντιπαραβάλλουμε το υπαίθριο παιχνίδι με αυτό που λαμβάνει χώρα σε εσωτερικούς, κλειστούς χώρους. Αυτή η σύγκριση όμως, δημιουργεί έντονο διαχωρισμό στις δύο κατηγορίες παιχνιδιού, ενώ θα έπρεπε η μια να συμπληρώνει την άλλη. Πρόκειται για κατηγορίες που σίγουρα διαφοροποιούνται σχετικά με τον περιβάλλοντα χώρο στον οποίο πραγματοποιούνται, όμως και οι δυο κατηγορίες παιχνιδιού πρέπει να είναι εξίσου αισθητές στις ζωές των μικρών παιδιών (Kroeker 2017). Το κάθε περιβάλλον (εσωτερικό ή εξωτερικό)

προσφέρει άλλα οφέλη, άλλους κινδύνους και άλλες δυνατότητες που μπορούν να προκαλέσουν εξίσου σημαντικά ερεθίσματα στη διαμόρφωση βιωμάτων.

Όταν αναφερόμαστε στο υπαίθριο παιχνίδι, συνήθως ο νους μας πηγαίνει σε μια παιδική χαρά ή στον προαύλιο χώρο εκπαιδευτικών δομών, όπου τα παιδιά παίζουν κυρίως στον ελεύθερο χρόνο τους. Οι παιδικές χαρές είναι σχεδιασμένες και κατασκευασμένες από τους ενήλικες, πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, κριτήρια και προδιαγραφές, που συνήθως αφορούν στην ασφάλεια. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το παιχνίδι που ενθαρρύνεται είναι συγκεκριμένο, δομημένο, και κατευθυνόμενο κατά κάποιο τρόπο. Υπάρχουν άτυποι κανόνες για τον τρόπο χρήσης του χώρου και των υλικών που τον συνθέτουν. Για παράδειγμα, στην τσουλήθρα τα παιδιά ενθαρρύνονται να πηγαίνουν από πάνω προς τα κάτω ή στην κούνια τα παιδιά ενθαρρύνονται να κάθονται.

Το υπαίθριο παιχνίδι μπορεί να πραγματοποιηθεί και σε μη δομημένα πλαίσια, όπως για παράδειγμα, στην ακρογιαλιά ή στο δάσος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο φυσικός χώρος είναι πιο ελεύθερος, πιο ανοιχτός και επιτρέπει στα παιδιά να παίζουν με μεγαλύτερη φαντασία και δημιουργικότητα. Αυτοί οι υπαίθριοι χώροι, έχουν το χαρακτηριστικό ότι είναι πιο ακατάστατοι, πιο σύνθετοι αλλά και πιο δυναμικοί. Δηλαδή, αλλάζουν με βάση τις εποχές, τον καιρό και τον χρόνο. Συνεπώς το παιχνίδι σε αυτούς στους χώρους δίνει στα παιδιά περισσότερες ευκαιρίες για εξερεύνηση, για παρατηρητικότητα, για αλληλεπίδραση, για περιπέτεια και για ελευθερία κινήσεων.

Σε κάθε πλαίσιο, το παιχνίδι που προκύπτει συνδέεται με τις δυνατότητες που προσφέρονται κάθε φορά από τα συστατικά και υλικά που συνθέτουν το πλαίσιο αυτό (play affordances, Gibson 2014). Δηλαδή, ο χώρος, τα συστατικά και υλικά που τον διακατέχουν, ενθαρρύνουν ή/και αποθαρρύνουν τρόπους αλληλεπίδρασης και διά δράσης. Αυτή η δια δράση απορρέει από την αντίληψη, φαντασία και οπτική των ίδιων των παιδιών και πολλές φορές είναι υποκειμενική. Συνεπώς διαφορετικά υλικά και πλαίσια παιχνιδιού, προσφέρουν διαφορετικές επιλογές, συμπεριφορές και εμπειρίες. Για παράδειγμα, σύμφωνα με έρευνες (Lambert, Vlaar, Herrington & Brussoni 2019, Luchs & Fikus 2013, Coe, Flynn, Wolff, et al. 2014), φυσικά υλικά και ‘χαλαρά κομμάτια’ (loose parts) αποδίδουν μεγαλύτερη αλληλεπίδραση και επιρροή στη θετική ευημερία των παιδιών, στους φυσικούς χώρους έχει παρατηρηθεί περισσότερη φυσική κίνηση σε σύγκριση με τους δομημένους υπαίθριους χώρους, ενώ ο σταθερός εξοπλισμός (που έχει κόστος και βασίζεται σε πλαστικό) στις παιδικές χαρές δεν χρησιμοποιείται κατά το 87% του χρόνου που είναι διαθέσιμος.

ΟΦΕΛΗ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Το υπαίθριο παιχνίδι έχει πολλά προτερήματα στην ολόπλευρη ανάπτυξη και ευημερία των μικρών παιδιών. Η πρώτη κατηγορία των προτερημάτων έχει να κάνει με την σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών (American Academy of Pediatrics 2022, Timmons et al, 2012). Περισσότερος χώρος σημαίνει περισσότερη ελευθερία κινήσεων και περισσότερη φυσική άσκηση. Το υπαίθριο παιχνίδι πλαισιώνεται από το φως του ήλιου, τον καθαρό αέρα, την αύξηση της βιταμίνης D, τη μείωση του άσθματος και την ενδυνάμωση οστών και μυών. Αυξανόμενα επίπεδα φυσικής άσκησης οδηγούν σε μείωση της παιδικής παχυσαρκίας, ένα σύγχρονο φαινόμενο υπαρκτό σε πολλές δυτικές κοινωνίες και τονώνει το ανοσοποιητικό σύστημα (Ansari, Pettit & Gershoff 2015). Επιπλέον, έρευνες έχουν δείξει ότι όταν τα παιδιά βρίσκονται έξω, μειώνονται τα επίπεδα επιθετικότητας, στρες και κατάθλιψης. Ακόμα και λίγα λεπτά ‘πράσινης άσκησης’ στη φύση βελτιώνει τη διάθεσή και την αυτοπεποίθηση (Larson & Hipp 2022).

Η δεύτερη κατηγορία πλεονεκτημάτων του υπαίθριου παιχνιδιού και της επαφής με τη φύση έχει να κάνει με αρχές παιδαγωγικής και με τρόπους μέσα από τους οποίους τα παιδιά μαθαίνουν, κατανοούν και ανακαλύπτουν τον κόσμο γύρω τους. Μέσα από το υπαίθριο παιχνίδι τα παιδιά παρατηρούν, πειραματίζονται, αναπτύσσουν δεξιότητες επίλυσης

προβλημάτων, θέτουν ερωτήματα και προβληματισμούς, δοκιμάζουν και πολλές φορές παίρνουν ρίσκο (Schertz & Berman 2019). Η πολυαισθητηριακή μάθηση υποστηρίζεται αφού όλες οι αισθήσεις ενεργοποιούνται και συλλειτουργούν ώστε να προκαλέσουν και να φιλτράρουν ερεθίσματα του έξω κόσμου. Το παιχνίδι στον υπαίθριο χώρο αποτελεί το μέσο για κινητική εκτόνωση, ελεύθερη επικοινωνία και συλλογικό παιχνίδι (Ματσαγγούρας 2000: 101). Η συνεργασία, κοινωνικές δεξιότητες και μορφές επικοινωνίας αναπτύσσονται καθώς τα παιδιά συνηθίζουν να παίζουν σε ομάδες έξω.

Μια τρίτη κατηγορία πλεονεκτημάτων του υπαίθριου παιχνιδιού έχει να κάνει με την περιβαλλοντική συνείδηση και την περιβαλλοντική ταυτότητα των μικρών παιδιών. Χαρακτηριστικά ο Moss (2012) υπογράμμισε ‘κανείς δε θα προστατέψει αυτό για το οποίο νοιάζεται και κανείς δεν νοιάζεται για αυτό που δεν έχει βιώσει’. Είναι πολύ σημαντικό από μικρή ηλικία τα παιδιά να δημιουργήσουν ένα δεσμό, μία σχέση με το περιβάλλον τους (Green, Kalvaitis & Worster 2016). Μέσα από τη συναναστροφή τους με τη φύση, κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους, τα παιδιά συνδέονται συναισθηματικά, νοιάζονται και αναπτύσσουν οικολογική συνείδηση. Πρόκειται για μία σχέση διπλής κατεύθυνσης, γιατί δεν είναι μόνον ότι τα παιδιά χρειάζονται τη φύση, αλλά και η φύση χρειάζεται τα παιδιά. Έτσι εφόσον στα παιδιά δίνονται ευκαιρίες παιχνιδιού στη φύση, τότε όχι μόνον αναγνωρίζουν τη φυσική ομορφιά, αλλά νιώθουν ένα κομμάτι αυτής, με θετικές επιδράσεις στην αυτογνωσία τους, την υγεία και ευτυχία τους (Barrera-Hernández, Sotelo-Castillo, Echeverría-Castro & Taría-Fonllem 2020).

Τέλος, υπάρχουν οφέλη στην γενικότερη ευημερία των παιδιών και ποιότητα ζωής τους. Έχει βρεθεί ότι όσο περισσότερο χρόνο περνούν τα παιδιά κοντά στη φύση ή τέλος πάντων έξω, τόσο περισσότερο υγιή και χαρούμενα είναι. Υπάρχει μία στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στο χρόνο που περνούν τα παιδιά έξω και στα επίπεδα ποιότητας στη ζωή τους. Υπάρχουν δεδομένα που στηρίζουν ότι τα παιδιά είναι πιο χαρούμενα και υγιή, λειτουργούν καλύτερα και γνωρίζουν περισσότερα για το περιβάλλον όταν περνούν χρόνο στη φύση και το υπαίθριο περιβάλλον (Chawla 2020, Ismail, Rahman, Badayai & Rubini 2017, Gill 2011).

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΑΙΘΡΙΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Όμως το υπαίθριο παιχνίδι στις σύγχρονες κοινωνίες αντιμετωπίζει πολλούς περιορισμούς και προκλήσεις, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην παίζουν τόσο συχνά σε υπαίθριους χώρους. Αλλαγές στον σύγχρονο τρόπο ζωής, ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα και τον δυτικό κόσμο έχουν αρνητική επίπτωση στο υπαίθριο παιχνίδι των μικρών παιδιών (Freeman & van Heezik 2018). Οι κοινωνικοδομικές αλλαγές που αφορούν στην αύξηση πληθυσμού στις αστικές περιοχές, στην εξάλειψη ανοικτών υπαίθριων χώρων, στον ελλιπή σχεδιασμό της γειτονιάς και των φιλικών προς τα παιδιά χώρων, στην αύξηση της κίνησης, στην μειωμένη πρόσβαση σε υπαίθριους χώρους, οδηγούν σε περιορισμό ευκαιριών για παιχνίδι σε υπαίθριους χώρους.

Συγχρόνως οι στάσεις και ανησυχίες των ενηλίκων επηρεάζουν τη δυνατότητα και τον χρόνο που τα παιδιά παίζουν σε εξωτερικούς χώρους (Brussoni, Olsen, Pike & Sleet 2012, Gifford & Chen, 2016; Moss 2012; Little, Wyver, & Gibson 2011). Υπάρχει πλέον, μεγάλη ανησυχία και επιφυλακτικότητα που απορρέει από μια κουλτούρα μη ρίσκου (no risk culture) και υπερπροστατευτισμού (Gill 2011). Συχνά οι ενήλικες προτιμούν να έχουν το παιδί υπό τον έλεγχό τους και περιορισμένο σε εσωτερικούς χώρους παρά να του επιτρέπουν να βρίσκονται σε υπαίθριους χώρους να παίζει με άλλα παιδιά και να εκτίθεται σε ‘πιθανούς’ κινδύνους. Σε αυτό ωστόσο έχει συντελέσει και ο καθοριστικός ρόλος της εισαγωγής και χρήσης της τεχνολογίας, είτε κατ’ επιλογή, είτε κατ’ ανάγκη και οι ρυθμοί της σύγχρονης ζωής. Επομένως, πολύς ελεύθερος χρόνος από τις δραστηριότητες των παιδιών καταναλώνεται μπροστά στις οθόνες και σε καθιστικές συνήθειες (Sugiyama, Tsuchiya, Okubo et al 2023).

ΡΙΣΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΑ

Το ρίσκο έχει να κάνει με μία κατάσταση αβεβαιότητας για την οποία δεν γνωρίζουμε αν οι συνέπειες ή τα αποτελέσματα θα είναι θετικά ή αρνητικά. Πρόκειται για ‘το προϊόν της πιθανότητας και χρησιμότητας κάποιου αβέβαιου μελλοντικού συμβάντος’ (Adams 2006: 30). Ως έννοια, συνήθως συνδέεται με την αρνητική της διάσταση που παραπέμπει σε κίνδυνο, ατύχημα, απώλεια, σε οτιδήποτε απειλητικό ή κακό γενικά. Αλλά όταν μιλάμε για το ρίσκο, μπορεί να έχουμε μία ευκαιρία, μία επίτευξη, ένα κέρδος, ένα όφελος. Άλλωστε το ρίσκο είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ολιστικής ανάπτυξης των παιδιών (Eichsteller & Holthoff 2009, Sando, Kleppe & Sandseter 2021).

Από τη στιγμή που γεννιόμαστε εμπλεκόμαστε σε διαδικασίες ρίσκου και πρωτόγνωρες καταστάσεις. Τολμάμε, δοκιμάζουμε και επιχειρούμε για να μπορέσουμε αντιληφθούμε πώς λειτουργεί ο εαυτός μας και ο κόσμος γύρω μας. Αν το μικρό παιδί δεν προσπαθήσει να σταθεί στα πόδια του, δεν πέσει, δεν ξανασηκωθεί, δεν θα αποκτήσει την αίσθηση του σώματός του, του βάρους του, της ισορροπίας, του βηματισμού, της κίνησης, της ανησυχίας, της σιγουριάς, κτλ. Ο Adams (2001) αναφέρει ότι γεννιόμαστε ‘ειδικοί του ρίσκου’ καθώς συνεχώς αντιμετωπίζουμε διλήμματα, προκλήσεις, σκεφτόμαστε εναλλακτικές, παίρνουμε αποφάσεις και συνδέουμε την αιτία με το αποτέλεσμα.

Μέσα από εμπειρίες ρίσκου και αβεβαιότητας τα παιδιά ανακαλύπτουν, γίνονται αυτόνομα, καλλιεργούν την αυτοπεποίθησή τους, τον ενθουσιασμό τους, τη δημιουργικότητά τους, την ανθεκτικότητά τους, το αίσθημα υπευθυνότητας και ικανότητας. Σίγουρα θα υπάρξουν φορές που δεν θα τα καταφέρουν, που θα πληγωθούν, θα χάσουν, θα πέσουν, όμως μέσα από αυτές τις δοκιμασίες χτίζουν κριτική σκέψη και προσωπικότητες ικανές να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα (Nikiforidou 2017). Πολλές ευκαιρίες διαχείρισης ρίσκου ξεδιπλώνονται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Αντίστοιχα το παιχνίδι μπορεί να αποτελέσει τη πλατφόρμα μέσα στην οποία τα παιδιά δοκιμάζουν τις δυνατότητές τους, τις ικανότητές τους, τις ιδέες τους, τις προτιμήσεις τους, τους φόβους τους και τα όνειρά τους. Το παιχνίδι είναι το περιβάλλον μέσα στο οποίο τα παιδιά μπορούν να εκτεθούν σε καταστάσεις ‘ασφαλούς’ ρίσκου (Little, Wyver, & Gibson 2011).

Μάλιστα σε αυτή την κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια έχει προταθεί η κατηγορία ρισοκίνδυνο παιχνίδι ή παιχνίδι ρίσκου (risky play), ως ερευνητικό πεδίο και αναπτυξιακά αναγκαίο συστατικό στις ζωές των παιδιών (Sando, Kleppe & Sandseter 2021). Το ρισοκίνδυνο παιχνίδι ορίζεται ως η ‘συναρπαστική μορφή φυσικού παιχνιδιού που ενέχει την αβεβαιότητα και το ρίσκο του τραυματισμού’ (Sandseter 2009). Τα παιδιά συνειδητά αναζητούν καταστάσεις που μπορούν να είναι ταυτόχρονα απολαυστικές και τρομακτικές. Μέσα σε αυτές τα παιδιά μπορεί να βιώσουν τη γοητεία της κατάκτησης αλλά και τον κίνδυνο. Στο ρισοκίνδυνο παιχνίδι τα μικρά παιδιά παίρνουν διαχειρίσιμες ποσότητες φόβου και εξασκούνται στο να επιβιώνουν και να προσαρμόζονται (Gray 2011). Υπάρχει δηλαδή και το έμφυτο ένστικτο επιβίωσης που πλαισιώνει την σημαντικότητα του ρισοκίνδυνου παιχνιδιού στην ζωή των παιδιών. Η Sandseter (2009) προτείνει οκτώ κατηγορίες:

- Παιχνίδι με ύψη, όπως σκαρφάλωμα, πήδημα, κρέμασμα και ισορροπία
- Παιχνίδι με μεγάλες ταχύτητες, όπως τρέξιμο, ποδηλασία
- Παιχνίδι με επικίνδυνα εργαλεία, όπως σχοινιά, σφυριά και μαχαίρια
- Παιχνίδι κοντά σε επικίνδυνα στοιχεία της φύσης, όπως παίζοντας κοντά στο νερό, τη φωτιά ή βράχους
- Παιχνίδι με πιθανότητα να χαθεί κάποιος, όπως κρυφτό ή εξερεύνηση χωρίς τη συνοδεία ενηλίκου
- Άγριο παιχνίδι, όπως πάλη
- Παιχνίδι με επιπτώσεις, όπως επαναλαμβανόμενα να συγκρούεται κανείς με αντικείμενα ή με το έδαφος για διασκέδαση

- Έμμεσο παιχνίδι, μπορεί να είναι ο προπομπός της προσωπικής ανάληψης ρίσκου δίνοντας ευκαιρίες να μάθει κανείς για την ανάληψη ρίσκου καθώς βλέπει άλλους

Με τον όρο ριψοκίνδυνο παιχνίδι γίνεται αναφορά κυρίως σε κινητικές δραστηριότητες και σε αρνητικές συνέπειες σχετικά με τη σωματική ακεραιότητα των παιδιών. Για τον λόγο αυτό, το ριψοκίνδυνο παιχνίδι πραγματοποιείται κατά βάση σε υπαίθριους/εξωτερικούς χώρους. Ωστόσο οι εμπειρίες αυτές αποτελούν ένα μόνο μέρος των ριψοκίνδυνων καταστάσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα παιδιά στην καθημερινότητά τους (Kontoroulou 2016). Το ρίσκο έχει πολλές εκφάνσεις και μπορεί να αφορά στον κοινωνικό, γνωστικό και συναισθηματικό τους κόσμο. Για παράδειγμα, το ρίσκο υπάρχει όταν τίθεται η κοινωνική αποδοχή σε παρέες, 'θα παίξουν οι άλλοι μαζί μου; Θα τους αρέσει η πρότασή μου για παιχνίδι;' ή όταν δοκιμάζεται το αίσθημα αυτοεκτίμησης, 'πάλι δεν τα κατάφερα, δεν είμαι ικανή ή μήπως να δοκιμάσω κάπως αλλιώς την επόμενη φορά;'.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΡΙΣΚΟΥ

Οι παρεμβάσεις των ενηλίκων, με γνώμονα την ασφάλεια των παιδιών, ειδικά στις περιπτώσεις του υπαίθριου παιχνιδιού έχει οδηγήσει σε μια κουλτούρα αποφυγής ρίσκου με βασικό χαρακτηριστικό τον υπεροπροστατευτισμό, την ανησυχία και την πλεονάζουσα ασφάλεια (surplus safety, Wyver et al. 2010). Φυσικά οι ενήλικες έχουν ευθύνη απέναντι στα παιδιά και υποχρέωση να παρέχουν περιβάλλοντα που να πληρούν βασικές αρχές υγιεινής και ασφάλειας. Όμως, και τα παιδιά έχουν δικαίωμα στο παιχνίδι και η στέρηση εμπειριών ρίσκου κυρίως κατά τη διάρκεια του υπαίθριου παιχνιδιού προκαλεί νέες ριψοκίνδυνες, για την υγεία και ανάπτυξή τους, συνέπειες. Μια πρόταση που ίσως ισορροπεί αυτήν την πραγματικότητα είναι ο γραμματισμός του ρίσκου (risk literacy).

Ο γραμματισμός του ρίσκου σχετίζεται με την ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς την αβεβαιότητα μέσα από συστηματικό τρόπο (Gigerenzer 2008). Η καλλιέργεια του γραμματισμού του ρίσκου μπορεί να ξεκινήσει από μικρή ηλικία και αποτελεί μια δια βίου δεξιότητα (Nikiforidou 2017). Μέσα στο ασφαλές περιβάλλον της τάξης μπορούμε να υποστηρίξουμε ένα κλίμα τόλμης και 'ασφαλούς' ρίσκου. Αντί για περιορισμό δραστηριοτήτων, απαγόρευση ή υπερπροστατευτισμό μπορούμε να επιχειρούμε και να δοκιμάζουμε τις ιδέες των παιδιών. Αντί να αναλωνόμαστε σε 'μη' και 'όχι' μπορούμε να εμπλέξουμε τα ίδια τα παιδιά στο τί είναι ασφαλές, επικίνδυνο, ριψοκίνδυνο ή παράτολμο. Κατά συνέπεια, μπορούμε να επικεντρωθούμε στους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να εφοδιάσουμε τα παιδιά με στάσεις, συμπεριφορές και συλλογισμό που οδηγούν σε επιτυχή διαχείριση καταστάσεων ρίσκου. Με λίγα λόγια, μπορούμε μέσα στην τάξη να ενδυναμώσουμε τα παιδιά σε θέματα διαχείρισης ρίσκου ώστε να τεθούν βάσεις γραμματισμού και αυτο-αξιολόγησης.

Όταν τα παιδιά αποκτούν ενεργό ρόλο στη διαδικασία μάθησής τους (Tobin, 2005) τότε υπάρχουν βαθύτερα επίπεδα κατανόησης και αντίληψης. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση του γραμματισμού του ρίσκου. Τα παιδιά θα κατανοήσουν περισσότερο τις συνιστώσες του ρίσκου όταν θα εμπλακούν άμεσα, με την καθοδήγηση των παιδαγωγών, σε προβληματισμούς γύρω από καταστάσεις που διακατέχονται από αβεβαιότητα. Για παράδειγμα, ας φανταστούμε ότι υπάρχει μια μηλιά στον προαύλιο χώρο του σχολείου κάτω από την οποία ο/η παιδαγωγός παίρνει μια καρτέκλα και κάθεται για να μην αποτελέσει πηγή ατυχήματος (φυσικό ρίσκο), εάν σκαρφαλώσουν τα παιδιά. Σε αυτό το σενάριο, η μηλιά παραμένει 'πειρασμός', ο/η παιδαγωγός αποκτά τον ρόλο επόπτη και τα παιδιά στερούνται της εμπειρίας να σκαρφαλώσουν, να νιώσουν τη γοητεία του ενθουσιασμού, της κατάκτησης, της επεξεργασίας των δεδομένων προκειμένου να λάβουν αποφάσεις, όπως που να τοποθετήσουν το πόδι, πού να στερεώσουν το χέρι, κτλ. Αυτό το σενάριο μπορεί να αντιστραφεί στο πλαίσιο του γραμματισμού του ρίσκου, ύστερα από συμμετοχή όλων στη συζήτηση και ανάλυση της κατάστασης προβληματισμού. Η μηλιά γίνεται 'πηγή εμπειριών',

ο/η παιδαγωγός γίνεται σύμβουλος, συνοδοιπόρος και υποστηρικτής και τα παιδιά ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και επιθυμίες τους αποφασίζουν αν θα τολμήσουν να σκαρφαλώσουν ή όχι.

Μέσα από την επεξήγηση, το διάλογο, την επικοινωνία, την γραφική αναπαράσταση των δεδομένων, μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά ώστε από μόνα τους να στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση του κινδύνου και να διαχειρίζονται το ρίσκο. Η παρουσία ή η υπόδειξή μας δεν γίνεται να συνοδεύουν παντού τα παιδιά, όμως ο γραμματισμός του ρίσκου αποτελεί σημαντική συνιστώσα στην οικοδόμηση προσωπικοτήτων που μπορούν να αντιμετωπίσουν το άγνωστο (Nikiforidou, 2017).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το υπαίθριο παιχνίδι απουσιάζει αισθητά από τις ζωές των μικρών παιδιών, ειδικά στα αστικά κέντρα των δυτικών κοινωνιών. Αλλαγές στον σύγχρονο τρόπο ζωής απομακρύνουν τα παιδιά από τη φύση και το ελεύθερο παιχνίδι σε εξωτερικούς χώρους, με αποτέλεσμα αναδυόμενες αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη και ευημερία τους. Το υπαίθριο παιχνίδι περιορίζεται ή/και πραγματοποιείται σε δομημένα περιβάλλοντα με συγκεκριμένα υλικά και σχετικά προκαθορισμένο τρόπο. Η ελεύθερη, αυθόρμητη και ριψοκίνδυνη φύση του υπαίθριου παιχνιδιού εξασθενεί και τα μικρά παιδιά μεγαλώνουν σε πλαίσιο υπερπροστατευτισμού και έντονου ελέγχου. Σίγουρα η ασφάλειά τους είναι καίριας σημασίας, όμως τα παιδιά στις μέρες μας δεν εξοικειώνονται με την αίσθηση του κινδύνου και την αντιμετώπιση/διαχείριση καταστάσεων ρίσκου.

Τα παιδιά γεννιούνται και διαπραγματεύονται συνθήκες αβεβαιότητας από πολύ νωρίς και οι ενήλικες φέρουν τεράστια ευθύνη απέναντι στην υγεία και ευημερία τους. Η κουλτούρα ελαχιστοποίησης του ρίσκου ή πλεονάζουσας ασφάλειας αφορά στους ενήλικες, τις δικές τους φοβίες, ανασφάλειες και ανησυχίες, που σίγουρα πολλές φορές δικαιολογούνται. Έτσι όμως, τα παιδιά μεγαλώνουν σε μια γυάλα και δεν ενδυναμώνονται. Δεν καλλιεργείται η δική τους αντίληψη, στάση και ικανότητα διαχείρισης του ρίσκου και ανθεκτικότητας. Στερούνται από τη μια μεριά ευκαιριών τόλμης, περιπέτειας, εξερεύνησης, κατάκτησης και από την άλλη εμπειριών λάθους, ήττας, πτώσης.

Ο γραμματισμός του ρίσκου μπορεί να γεφυρώσει αυτό το κενό. Πρόκειται για παιδαγωγικές εφαρμογές και στάσεις που υποκινούν την προσέγγιση του αβέβαιου και πιθανού μέσα σε ασφαλή περιβάλλοντα. Τα παιδιά μπορούν να διαπραγματευτούν μια προβληματική ρίσκου αρκεί να τους δίνονται οι ευκαιρίες και αρκεί να υπάρχουν ενήλικες που ενστερνίζονται τη σημασία του ρίσκου στην ανάπτυξη των μικρών παιδιών. Αντί για απαγορεύσεις ή απομάκρυνση από επικίνδυνα σημεία, μπορούμε να εξοπλίσουμε τα παιδιά με δεξιότητες, γνώσεις και συμπεριφορές για αυτο-αξιολόγηση και σωστή λήψη αποφάσεων για ανάληψη ή αποφυγή του ρίσκου.

Το ασφαλές ρίσκο μπορεί να ενταχθεί στο υπαίθριο παιχνίδι μέσα από τρεις προϋποθέσεις: το ευνοϊκό περιβάλλον (φυσικό και ψυχολογικό), τη σχέση με υποστηρικτικούς ενήλικες και τον γραμματισμό του ρίσκου. Το περιβάλλον που προσφέρει παιχνίδι με στοιχεία ριψοκίνδυνα, η εμπιστοσύνη, ο διάλογος, η χρήση λεξιλογίου που επεξηγεί πτυχές κινδύνου, η ανάθεση ευθυνών στα παιδιά, η καλλιέργεια αυτοαξιολόγησης καταστάσεων ρίσκου αποτελούν χαρακτηριστικά για την προώθηση εγγράματων στο ρίσκο παιδιών. Τα παιδιά που σπάνια δοκιμάζουν και δεν τολμούν να πάρουν ρίσκο είναι εκείνα που έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε ατυχήματα και δυσάρεστες καταστάσεις και κατά συνέπεια να έχουν περισσότερες ψυχικές ή σωματικές ταλαιπωρίες. Τέλος, υπάρχει το ρητό που αναφέρει: ασφάλεια όσο χρειάζεται όχι όσο γίνεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Adams, J. (2001). *Risk*. London: Routledge
- Ansari, A., Pettit, K., & Gershoff, E. (2015). Combating Obesity in Head Start: Outdoor Play and Change in Children's Body Mass Index. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics* 36(8): 605-612, DOI: 10.1097/DBP.0000000000000215
- Barrera-Hernández, L.F., Sotelo-Castillo, M.A., Echeverría-Castro, S.B., & Tapia-Fonllem, C.O. (2020) Connectedness to Nature: Its Impact on Sustainable Behaviors and Happiness in Children. *Frontiers in Psychology, 11*:276. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.00276
- Brown, M. (2008) Comfort zone: Model or metaphor? *Australian Journal of Outdoor Education, 12*(1): 3–12.
- Brussoni, M., Olsen, L.L., Pike, I., & Sleet, D.A. (2012) Risky play and children's safety: Balancing priorities for optimal child development. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 9(9): 3134–3148.
- Carson, V., Lee, E.Y., Hewitt, L., Jennings, C., Hunter, S., Kuzik, N., Stearns, J.A., Unrau, S.P., Poitras, V.J., Gray, C., Adamo, K.B., Janssen, I., Okely, A.D., Spence, J.C., Timmons, B.W., Sampson, M., & Tremblay, M.S. (2017). Systematic review of the relationships between physical activity and health indicators in the early years (0-4 years). *BMC Public Health* 17 (Suppl 5), 854. DOI: 10.1186/s12889-017-4860-0
- Chawla, L. (2020). Childhood nature connection and constructive hope: A review of research on connecting with nature and coping with environmental loss, *People and Nature* 2:619–642. DOI: 10.1002/pan3.10128.
- Coe, D.P., Flynn, J.I., Wolff, D.L., Scott, S.N., & Durham, S. (2014). Children's physical activity levels and utilization of a traditional versus natural playground. *Child Youth Environment, 24*:1–15.
- Eichsteller, G., & Holthoff, S. (2009). Risk competence: towards a pedagogic conceptualisation of risk. *Children's webmag, 9*
- Freeman, C., & van Heezik, Y. (2018). *Children, Nature and Cities: Rethinking the Connections*. London: Routledge.
- Gibson, J. J. (2014). *The ecological approach to visual perception: classic edition*. Psychology press.
- Gifford, R., & Chen, A. (2016). *Children and nature. What we know and what we do not*. Toronto: Lawson Foundation.
- Gigerenzer, G. (2008) *Rationality for Mortals: How People Cope with Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.
- Gill, T. (2011). *Children and nature: A quasi-systematic review of the empirical evidence*. London, United Kingdom: London Sustainable Development Commission.
- Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in childhood and adolescence. *American Journal of Play, 3*, 443–463.
- Green, C., Kalvaitis, D., & Worster, A. (2016). Recontextualizing psychosocial development in young children: a model of environmental identity development. *Environmental Educational Research* 22, 1025–1048. DOI: 10.1080/13504622.2015.1072136
- Ismail, K. H., Rahman, A., Badayai, A., & Rubini, K. (2017). Children's development and wellbeing: A review of environmental stressors in children physical environments. *Journal of Social Sciences and Humanities, 3*, 1–10.
- Κοντοπούλου, Μ. (2016). Ο κίνδυνος της αποφυγής του ρίσκου στο παιχνίδι. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης, 2*, 20–34. DOI: 10.12681/dial.10512
- Kroeker, J., (2017). Indoor and Outdoor Play in Preschool Programs. *Universal Journal of Educational Research, 5*(4), 641 - 647. DOI: 10.13189/ujer.2017.050413
- Lambert, A., Vlaar, J., Herrington, S., & Brussoni, M. (2019). What Is the Relationship between the Neighbourhood Built Environment and Time Spent in Outdoor Play? A Systematic Review. *Int Journal of Environmental Research in Public Health* 16(20): 3840. DOI: 10.3390/ijerph16203840.
- Larson, L.R., & Hipp, J.A. (2022). Nature-based Pathways to Health Promotion: The Value of Parks and Greenspace. *North Carolina Medical Journal, 83*, 99–102.

- Little, H., Wyver, S., & Gibson, F. (2011) The influence of play context and adult attitudes on young children's physical risk-taking during outdoor play, *European Early Childhood Education Research Journal*, 19:1, 113-131, DOI: 10.1080/1350293X.2011.548959
- Luchs, A., & Fikus, M. (2013). A comparative study of active play on differently designed playgrounds. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 13:206–22.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Η σχολική τάξη*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Moss, S. (2012). 'Natural Childhood' Nationaltrust.org.uk, <http://www.nationaltrust.org.uk/document-1355766991839>
- Nikiforidou, Z. (2017). 'It is riskier': Preschoolers' reasoning of risky situations. *EECERJ* 25(4): 612–623.
- Nikiforidou, Z. (2017). Risk literacy: Concepts and pedagogical implications for early childhood education. *Contemporary Issues in Early Childhood* 18(3), 322–332.
- Sando, O.J., Kleppe, R., & Sandseter, E.B.H. (2021). Risky Play and Children's Well-Being, Involvement and Physical Activity. *Child Indicators Research* 14, 1435–1451. DOI: 10.1007/s12187-021-09804-5
- Sandseter, E.B.H. (2009). Characteristics of risky play. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 9:3–21. DOI: 10.1080/14729670802702762
- Schertz, K. E., & Berman, M. G. (2019). Understanding nature and its cognitive benefits. *Current Directions in Psychological Science*, 28(5), 496-502.
- Sugiyama, M., Tsuchiya, K.J., Okubo, Y., Rahman, M.S., Uchiyama, S., Harada, T., Iwabuchi, T., Okumura, A., Nakayasu, C., Amma, Y., Suzuki, H., Takahashi, N., Kinsella-Kammerer, B., Nomura, Y., Itoh, H., & Nishimura, T. (2023). Outdoor Play as a Mitigating Factor in the Association Between Screen Time for Young Children and Neurodevelopmental Outcomes. *JAMA Pediatrics*, 177(3):303–310. DOI:10.1001/jamapediatrics.2022.5356
- Wyver, S., Tranter, P., Naughton, G., Little, H., Sandseter, E. B. H., & Bundy, A. (2010). Ten ways to restrict children's freedom to play: the problem of surplus safety. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 11(3), 263-277.